

**НЯКОЛКО БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНАТА
АНАЛОГИЯ В СЛАВЯНСКОТО ЕЗИКОЗНАНИЕ
(В КОНТЕКСТА НА НАЙ-НОВИТЕ БЕЗАФИКСАЛНИ
СЛОЖНИ ДУМИ В ПОЛСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК)¹**

Наталия Длугош
Университет „Адам Мицкевич“, Познан

**A FEW COMMENTS ON MORPHOLOGICAL ANALOGY IN
SLAVONIC LINGUISTICS (IN THE CONTEXT OF THE LATEST
POLISH AND BULGARIAN NON-AFFIXAL COMPOUNDS)**

Natalia Dlugosz
Adam Mickiewicz University in Poznań

The purpose of this article is to introduce a manner of understanding the role of analogy in word formation – particularly with reference to a definite group of vocabulary which is being assigned by me as I have been guided by a formal criterion of the manner of constructing these words. Rather than presenting results of the detailed analyses, I actually refer to my own, previously conducted research, based on material from Polish and Bulgarian languages. I also include a proposal for the interpretation of most recent non-affixal compounds with initial foreign component in Polish and Bulgarian as one of the signs of morphological analogy.

Key words: word formation analogy, new compound structures, Polish and Bulgarian languages

Статията изследва начините за разбиране на понятието аналогия в съвременните славистични словообразователни изследвания (особено по отношение на полския и българския език). Именно затова се

¹ Настоящата статия е реализирана в рамките на проекта *Najnowsze złożenia beza-fiksalne w języku polskim i bułgarskim* [Най-новите безафиксални сложни думи в полския и българския език] – проектът се осъществява в Института по славянски филологии в Познан (2014 – 2017) с финансови средства на Националния център на науката въз основа на договор DEC-2013/11/B/HS2/02867.

фокусира върху представените възгледи във важните от гледна точка на разглеждания проблем разработки, датиращи от втората половина на ХХ век до наши дни². В контекста на тези разсъждения се предлага интерпретация на най-новите безафискални сложни думи с пръв чужд компонент в полския и българския език като една от проявите на действието на словообразователната аналогия. Бележките в текста се отнасят конкретно за двата формални типа композити³:

1. сложни думи с пръв дезинтегриран (често проявяващ тенденция за лексикализация) чужд компонент, напр. пол. *abortlans, art biozaleta, cybergejsza, e-tożsamość, e-klapa, e-podryw, ekomotywacja, ekopachnidło, ekosposób, ekonoreal, euromyślenie, eurowariactwo, erofota, fejsfrustracja, katoidiota, homoigrzyska, homobohater, retroprzeruch*; бълг. *агиттабло, аромалечение, е-идентичност, евро-мит, еврообиколка, еростимулант, ехостая, м-забавление, м-приобщаване, хомосреца, хомостраст* и много други;

2. сложни думи с пръв компонент, който функционира като самостоятелна лексема, напр. пол. *biedapartia, gejturystyka, gejbar, gazrurka, seksmaratończyk, sportterror*; бълг. *алоуизмамник, гейстил, гейдвойка, гейбира, геймразработчик, допингскандал, екшънгерой, интернет грамотност, онлайн свалка, пиар акция, ретронационализъм, чалгаманталитет, чалгаполитика, чалгадържава, чатсъкращения* и много други.

Сред синтетичните разработки на славянското словообразуване, датиращи от края на ХХ и началото на ХХІ век, на ролята на аналогията отделя особено внимание Ф. А. Никитина (Никитина 1973). Лингвистката, признавайки важното място на аналогията във функционирането на езика, едновременно отбелязва, че „аналогия в языке является одновременно конструктивной и деструктивной силой, систематизирующим и «анархизирующим» фактором: она создает парадигмати-

² В основата на славянското езикознание едва едно проучване на Ф. А. Никитина (Никитина 1973) запълва в известна степен празнината, произтичаща от липсата на подробни проучвания относно въздействието на аналогията в езикознанието.

³ Посочените в статията примери са почерпани от собствен регистър на думи, ексцерпирани главно от електронни издания на български и полски вестници от 2009 до 2015 година. Най-важните вестници и уеб страници на ексцерпирания материал: пол. „Gazeta Wyborcza“, „Polityka“, „Rzeczpospolita“, „Wprost“, „Claudia“, „Zwierciadło“, „elstilo“, www.onet.bg; www.interia.pl; www.wp.pl; www.ecowawa.pl, www.gotujwstylueko.pl и др.; бълг. „Дневник“: www.dnevnik.bg, „Капитал“: www.capital.bg, „Стандарт“: www.standard.bg, „Монитор“: www.monitor.bg, www.dir.bg, www.novinar.bg, www.dariknews.bg, www.jenata.bg, www.avtora.com, www.bebezona.bg, www.spisanie.manager.bg и др.

ческие ряды и классы слов и разрушает их“ (Никитина 1973: 3). Много ценен е прегледът на становищата по темата за разбирането на понятието аналогия и нейното въздействие при словообразуването, който тя прави в началото на разработката си *Влияние аналогии на словообразование: (На материале родственных языков)* (Никитина 1973). Важно е да се отбележи, че самата авторка подчертава, че върху действието и функционирането на аналогията в словообразуването е обърнал специално внимание Л. Блумфийлд. Той твърди, че създаването на нови словообразователни формации въз основа на аналогията подпомага съществуването на словообразователни модели, които внасят определено, регулярно значение, и в същото време подчертава липсата на проучвания относно ролята на аналогията в словообразуването (Никитина 1973: 5, 9). Сред представените възгледи в работата на самата авторка особено интересно изглежда тълкуването: „автоматическую мотивированность можно рассматривать как широкую регулярную аналогию в блумфилдовском смысле (аналогия с признаками рекурсивности согласно нашему обозначению)“ (Никитина 1973: 27). Ф. А. Никитина прави собствена класификация на процесите на езиковата аналогия, като изброява 1. аналогия с рекурсивни характеристики, 2. единична аналогия и 3. груповая аналогия (Никитина 1973: 36). Изследователката констатира, че „наиболее продуктивные словообразовательные типы можно рассматривать как результат действия аналогии с признаками рекурсивности, если считать словообразовательный тип языковым классом, а аналогию с признаками рекурсивности тем механизмом, с помощью которого создается этот класс“ (Никитина 1973: 36). Освен това лингвистката обръща внимание на факта, че участието на присъщия за аналогията автоматизъм е особено забележимо при създаването на сложни думи (илюстрира извода с примери за словообразователни серии с други компоненти: *-способность, -ведение, -водство, -образование* и др.) (Никитина 1986). В руската литература разработката на Ф. А. Никитина е единствената, посветена изцяло на проблематиката на действието на аналогията в словообразуването на славянските езици (преди всичко на украинския, руския и полския език). Но въпросът за аналогията при словообразуването е разгледан по-рано от други руски учени⁴. Сред

⁴ Например в терминологичния речник на О. С. Ахманова (Ахманова 1966: 45) аналогията се разбира като „стремление к распространению продуктивных моделей в фонетике, морфологии и словообразовании“ (цитат, Jelitte 2000: 80). В речника на Д. Е. Розентал и М. Ал. Теленкова срещаме идея, според която аналогията следва да се свързва с разпространението на продуктивни езикови модели и тяхното влияние върху рядко срещани единици (Розентал, Теленкова 1976: 24).

по-новите проучвания върху особеното място на аналогията при словообразуването са обърнали внимание Ел. Земская и Е. Кубрякова. Първата разглежда въпросното понятие от гледна точка на проблемите, свързани с продуктивността и оказионалността, признавайки аналогията за най-важна в процеса на създаването на нови думи (Земская 2007: 181). Изследователката подчертава, че ключовата роля на аналогията в словообразуването се дължи на това, че „это тот механизм, который позволяет понимать новое слово, создавая опору существующее. Без аналогического сопоставления, аналогического фона новое слово не может быть понято и, следовательно не может существовать. Повторим, что таким аналогическим фоном могут быть: словообразовательная модель, конкретное словообразец, ассоциативный фон“ (Земская 2007: 184). В най-новите разработки на Е. Кубрякова е представено широкото разбиране за аналогията като основа на всички мисловни процеси, протичащи в човешкото съзнание (Кубрякова 2010: 16). Формулираната по-рано от лингвистката в *Лингвистический энциклопедический словарь* структурна дефиниция на аналогията, според която въздействието на аналогията може да се забележи на всички нива на езика, защото тя представлява важен фактор за неговото развитие и функциониране (Кубрякова 1990: 31 – 32), тук се разширява в когнитивен аспект. Е. Кубрякова изхожда именно от предположението, че „и podstaw każdego procesu modelowania nowych jednostek w słowotwórstwie (tak, jak i w morfologii) leży właśnie analogia, opierająca się, tak jak i wiele innych mentalnych procesów, na pojęciu asocjatywnego wiązania dwu lub więcej jednostek mentalnych, pojmowanych jako podobne lub tożsame“ [в основата на моделиране на всяка нова единица в словообразуването (така както и в морфологията) стои аналогията, която се опира, така както и много другите ментални процеси, на концепцията за асоциативно свързване на две или повече ментални единици, разбирани като подобни или еднакви] (цитирам по Вашакова 2012: 169; Кубрякова 2010: 18). По този начин механизмът на действието на аналогията в словообразуването се разглежда „как повтор схемы, программы, модели и т.п., принимаемых за своеобразный эталон поведения человека, по образцу и подобию с которым они осмысляются“ (Кубрякова 2010: 17).

И в българската, и в полската литература въпросът за аналогията при словообразуването няма все още отделно проучване. В областта на изследванията върху българското словообразуване не е обърнато все още специално внимание на ролята на действието на аналогията. Проблематиката за аналогията не е представена като отделен въпрос,

следователно в лингвистичните студии по българско словообразуване липсват този тип разработки. В изследванията на полските езиковеди тази проблематика се обсъжда все по-често, но използваният в най-новите лингвистични изследвания термин *analogia słowotwórcza* няма прецизирано значение (Вашакова 2012: 170). В разработките в областта на словообразуването на полския език се среща с множество определения, отнасящи се до аналогията. Сред тях са следните понятия: *analogia słowotwórcza* (Охман 2004: 29; Роговска-Цибулска 2006: 419; Вашакова 2012: 176); *słowotwórstwo analogiczne* (Охман 2004: 30; Ядацка 2005: 123; Вашакова 2012: 171); *prawo słowotwórczej analogii* (Кудра 2013: 16), *derywacja analogiczna* (Охман 2004: 29; Роговска-Цибулска 2006: 430; Вашакова 2012: 161), *formy/ formacje/ struktury/ konstrukcje/ derywaty analogiczne* (Бутлер 1976: 104 – 105; Ядацка 2005: 123; Вашакова 2012: 169), *neologizmy analogiczne* (Бутлер 1976: 104, Хрущинска 1978: 74), *analogiczne ciągi słowotwórcze, szeregi struktur analogicznych, serie analogicznych formacji, serie analogicznych złożzeń* (Бутлер 1976: 104; Вашакова 2012: 175). В повечето по-нови синтетични разработки и в множество статии въпросът за действието на аналогията в словообразуването на полския език се повдига най-често във връзка с определени групи деривати, такива като: 1. прости и сложни думи, образувани на базата на дума образец, която дава начало на цяла серия от думи, напр.: *pogodynka* по образец *zegarynka*, *żakinada* по образец *olimpiada*; *trawostan*, *wibrobeton* по образец на думите *krzewostan*, *żelazobeton*, съществителни с втори член *-dawca*, *-biorca*, *-znawca*, както и прилагателни с втори член *-twórczy*, *-dajny*, *-odporny*, *-chłonny*, *-bieżny* (Бутлер 1976: 104-105); *nartostrada* по образец *autostrada*, *pracoholik* по образец *alkoholik* (Нагурко 1998: 159); *jasnogród* по образец *ciemnogród*, *naukoholizm* отнасящ се до *pracoholizm* (Ядацка 2001: 99); *parafiada*, *kuroniada*, *balceroniada*, *fraciszkiada* по образец *olimpiada*, прилагателни с членове *nisko-*, *ogólno-*, *pełno-*, *wielo-*, *wysoko-*, *-genny*, *-podobny* (Ядацка 2005: 105, 123), деривати *Afganistangate*, *Reagangate*, създадени по образец на *Watergate* (Вашакова 2005: 13), серия от младежки етикетни формули от типа: *sprox*, *dzięks*, *pozdroks* и други (Роговска-Цибулска 2009: 421 – 422), *łże-elity* (Роговска-Цибулска 2009: 425); 2. сложни думи, в това число специално безафиксалните композити, създадени в резултат на автоматична подмяна на първия от членовете на сложните думи, които образуват цяла серия композити, напр. със сегменти: *mikro-*, *makro-*, *mono-*, *neo-*, *tele-*, *radio-*, *e-*, *eko-*, *bio-*, *euro-*, *foto-*, *homo-*, *info-*, *narko-*, *cyber-*, *seks-*, *-biznes*, *-fon*, *-mat*, *-kracja* и много други (сравни Вашако-

ва 2001; Охман 2004; Ядацка 2005: 105, 121; Капрон-Хажинска 2005: 39-40; Длугош 2015б). В най-новата литература по проблема Кр. Вашакова забелязва, че аналогичните формации се делят на такива, които са възникнали в резултат на въздействието на единичната аналогия (на базата на дума образец), и такива, които са създадени в резултат от въздействието на серийна аналогия (чрез повтаряне на някаква единична изходна аналогия) (Вашакова 2012: 162). От своя страна Е. Роговска-Цибулска причислява изредените по-горе примери на аналогични структури към резултатите от въздействието на единичната аналогия, при което сред „mechanizmów analogii słowotwórczej od jednostkowych struktur wyrazowych w warunkach cywilizacji medialnej“ [механизмите на словообразователната аналогия от единичните лексеми в условията на медийна цивилизация] посочва типа на верижната аналогия (новите? деривати, аналогични на? предишните, напр. *sposx, narax, pozdroks*) и звездовидната (всички деривирани думи са от един център, напр. *łze-elity, łze-chrześcijanie, łze-telewizja*) (Роговска-Цибулска 2009: 430). В полските лингвистични изследвания понятието словообразователна аналогия е свързвано с повторемостта както на словообразователния модел, така и с повтарянето на някои компоненти на структурите по автоматичен начин (Бутлер 1976: 104; Охман 2004: 31, 33, 36; Ядацка 2005: 104, Длугош 2015б). Х. Ядацка извежда дори теза за силното въздействие „tendencji do automatyzacji technik degywascujnych“ [на тенденцията за автоматизация на деривационните техники] върху съвременната словообразователна система на полския език (Ядацка 2005: 104). В този контекст се подчертава особено ключовото значение на словообразователната аналогия при създаването на нови сложни думи (сравни Бутлер 1976: 104 – 105; Охман 2004: 31; Ядацка 2005: 105, Вашакова 2001: 93, Вашакова 2005: 173, Роговска-Цибулска 2009: 425, Кудра 2013: 16 – 17, Длугош 2015).

В процеса на създаване на привлеклите нашето внимание най-нови композити с първи чужд член в съвременния полски език, както и в българския, правото на словообразователната аналогия несъмнено играе решаваща роля. Първо, словообразователният механизъм, който се базира на образуване на композити чрез свързване на два компонента без участие на афикси, от които компоненти вторият най-често е съществително, а първият се отличава с тенденция за лексикална самостоятелност или функционира като отделна лексема, се счита за нетипичен за славянските езици. Но този тип сложни думи се създават не само в полския или в българския език, а и в други славянски езици. Следователно вече от диахронна гледна точка може да се гово-

ри за ново, иновативно явление в основата на словообразуването на славянските езици, а всъщност в по-широк смисъл „*analogia jako proces diachroniczny o najszerszym zasięgu oznacza zmienność par excellence, a więc innowację*“ [аналогията като диахронен процес с най-широк обхват означава променяемост *par excellence*, т.е. иновация] (Хаинц 1988: 33). Високата активност на композицията в словообразуването на споменатите езици е проява на действието на аналогията като важен процес, който определя протичащите на различни нива промени в езика. В този контекст ролята на аналогията по отношение на словообразуването на славянските езици не може да се разглежда отделно от външноезиковите фактори. Като причина за интензификацията на въздействието на словообразователната аналогия Е. Роговска-Цибулска признава комуникационната динамизация на съвременната езикова реалност (Роговска-Цибулска 2009: 419 – 420). Тя обръща внимание, че на бързото темпо на развитие на количествената и качествената словообразователна аналогия, както и на степента на нейната вътрешна сложност въздействат редица фактори, които образуват тази езикова реалност. Сред тях изброява „*czynniki ekonomiczne i technologiczne komunikacji społecznej zmaterializowane dziś w konkurujących ze sobą mediach masowych i »pomasowych« oraz w związanych z nimi kulturze masowej i masowej perswazji*“ [икономическите и технологичните фактори на обществената комуникация, материализирани днес в конкуриращите се помежду си масмедии и други „постмасови“ медии, както и в свързаните с тях масова култура и масова персвазия] (цитирам Роговска-Цибулска 2009: 420, Писарек 2005: 158). В прираста на броя на участниците в публичния и квазипубличния дискурс изследователката наблюдава следното:

„[...] w odniesieniu do analogii słowotwórczej – zwiększenie potencjału skojarzeniowego stanowiącego jej podłoże, po pierwsze: poprzez przyrost liczby wyrażen językowych uznawanych za wzorce atrakcyjne do naśladowania, po drugie: poprzez pomnożenie związanych z nimi skojarzeń i sposobów ich interpretacji. Korzystaniu z mechanizmów analogii słowotwórczej, stanowiącej jeden z bardziej charakterystycznych w najnowszej rzeczywistości językowej przejawów kreacji językowej, sprzyja też emocjonalizacja języka dyskursu publicznego oraz wzrost roli funkcji autoprezentacyjnej wielu typów wypowiedzi (np. blogów i komentarzy do blogów). Dotyczy to przede wszystkim struktur analogicznych, rozumianych jako derywaty wzorowane na jednostkowych strukturach wyrazowych, pozbawione abstrakcyjnego modelu-reguły tworzenia“

„[...] по отношение на словообразователната аналогия – увеличение на асоциативния потенциал, съставляващ нейната основа, първо: чрез прираст на броя на езиковите изрази, считани за атрактивни образци за копиране, второ: чрез умножаване на свързаните с тях асоциации и начини за тяхната интерпретация. За използването на механизмите на словообразователната аналогия, като една от най-характерните прояви на езикова креативност в най-новата езикова реалност, допринася също емоционализацията на езика на публичния дискурс, както и нарастващата роля на автотренинга на много типове изказвания (напр. блогове и коментари в блогове). Това се отнася най-вече до аналогичните структури, разбирани като деривати, образувани въз основа на единичните лексеми, лишени от абстрактен модел – правило за създаване“ (Роговска-Цибулска 2009: 420).

В настоящата статия правя също така опит да опиша ролята на словообразователната аналогия по отношение на процеса на създаване на множество серии от безафиксални композити с първи чужд компонент в полския и в българския език в общ план. Разглеждам обсъжданите полски и български сложни думи като аналогични конструкции. При това разбирам аналогията като познавателен процес, който лежи в основата на много мисловни процеси, един вид механизъм за обработка на информацията, която достига до човешкия ум. В основата на словообразоването този механизъм участва във всеки процес на моделиране на нови единици чрез асоциативно свързване на две или повече ментални единици, разбирани като подобни. Такъв начин на разбиране на словообразователната аналогия приемам от руската изследователка Е. Кубрякова (Кубрякова 2010: 18). От контекста на приетата дефиниция обсъжданите серии от безафиксални композити в съвременния полски и български език приемам като аналитични конструкции, които не са лишени от абстрактния модел – правило на създаване. Следователно не ги разглеждам като резултат от единична аналогия, макар че естествено именно въз основа на единична аналогия (тоест базираща се на конструкция образец) се създават първите аналогични деривати. Приемайки, че „derywaty analogiczne, które w momencie ich powoływania do życia nie nawiązują do istniejących w polszczyźnie [w danym języku] modeli słowotwórczych, z czasem mogą stać się (i stają się) załączkiem nowej serii“ и „tego typu serie przy sprzyjających warunkach zewnętrznych z czasem uzyskują status modelu słowotwórczego“ [аналогичните деривати, които от момента на тяхната поява не отговарят на съществуващите в полския език (в дадения език) словообразователните модели, с течение на времето могат да дадат начало (и го дават) на нови серии“ и „този тип серии при благоприятни извънезикови условия с времето придобиват

статут на словообразователен модел“] (Вашакова 2012: 166) признавам съставляващите предмет на изследването сложни думи за резултат от функциониране на характеризиращ се с висока продуктивност и в двата езика словообразователен модел. Описваният словообразователен модел от формална гледна точка се характеризира с прозрачност, но не е прозрачен, когато става въпрос за план на съдържанието (значението). Създаването на сложни думи въз основа на посочения модел се състои от пряко (без участието на афикси) свързване на компоненти, при което⁵:

1. първият компонент в сложната дума е от чужд произход;
2. първият компонент в сложната дума подлежи на дезинтеграция (при което дезинтегрирането на първия от компонентите е необходимо словообразователно средство при създаване на нов дериват) и проявява тенденция към функциониране като самостоятелна лексема или първият компонент функционира като самостоятелна лексема (съществително) и не подлежи на дезинтеграция;
3. първият от компонентите загубва своите граматически свойства, напр. не приема форма на косвен падеж (полски език), не може да се членува (български език);
4. и двата компонента на сложната дума, независимо от значенията на компонентите, назовават едно понятие;
5. в позицията между компонентите на сложната дума не може да се вмъкне никакъв друг компонент без промяна на цялото значение;
6. невъзможна е промяна на компонент в думата без промяна на цялото значение;
7. между компонентите съществува отношение на субординация, тоест първият от компонентите изпълнява атрибутивна функция по отношение на втория компонент. В този случай става въпрос за особен вид атрибутивна функция – субсумция, тоест компонентът с по-ниска степен на обобщение се подчинява на компонента с по-висока степен на обобщение;
8. като се позоваваме се на описания по-горе словообразователен модел, не е възможно абстрахиране на словообразователното категориално значение;
9. в много случаи за актуализиране на прецизираното значение на сложната дума не е достатъчна самата словообразователна парафраза. Често семантичните отношения между компонентите са толкова

⁵ При описанието на словообразователния модел използвах до известна степен приетите от българските лингвистки Цв. Аврамова и П. Осенова критерии за признаване на думата за композитум (сравни Аврамова, Осенова 2002: 71).

хлабави и неясни, че не е възможно да се реконструира семантичното съдържание на сложна дума, дори ако се вземе предвид езиковият контекст. Оказва се полезно приложението на прагмалингвистичното схващане, при което се взема предвид и ситуационният контекст. Изглежда, че за решаването на проблема за постигането на по-широка гама смисли, каквито носи със себе си дадена дума, може да послужи също така и Лангакеровата енциклопедична дефиниция, според която „znaczenie leksykalne jest wynikiem dostępu mentalnego do otwartego zbioru wiedzy, odnoszącej się do danego przedmiotu czy zjawiska“ [лексикалното значение е резултат на менталния достъп до отворената съвкупност от знания, отнасящи се към дадения предмет или явление] (Лангакер 2009: 64).

Относно сериите от сложни думи с повтарящи се първи компоненти третирам аналогията като осъществяване на словообразователен модел – образец, а не като повтаряне на дума образец. За много нови серии от сложни думи както в полския, така и в българския език началото полагат словообразователни калки. Често обаче е невъзможно да се определи дали всъщност е било така и евентуално коя форма е първоначална и по аналогията на какви чужди образци е била създадена. Признавайки описания по-рано словообразователен модел за нов и продуктивен в двата обсъждани езика, споделям становището на Кр. Хандке, че: „można [...] mówić o kalkach jako wzorach inicjujących rozwój pewnych semantycznych typów compositów, a jednocześnie jako czynnika aktywizującym potencjalne rodzime możliwości języka“ [може да се говори за калки като образци, инициращи развитието на някои семантични типове композити, и едновременно като фактор, активизиращ родствените потенциални възможности на езика] (Хандке 1976: 70).

По отношение на най-новите полски и български композити забелязваме участието на словообразователната аналогия на всички етапи от конструирането на описвания тип сложни думи. Първо, чрез използване на словообразователния модел – аналогично свързване на компонентите без участие на допълнителни словообразователни средства (създаване на нови единици чрез автоматично попълване на модела). Второ, чрез създаване на дума, която съдържа в своя състав пръв компонент, повтарящ се в редица съществуващи вече в дадения език подобни сложни думи (конструиране на нови единици чрез автоматична подмяна на компонента). Трето, действието на словообразователната аналогия се забелязва също така и на ниво конституиране на значението. Този тип думи могат да създават многобройни серии.

Конструкции от този тип имат отворен характер и се размножават по неконтролируем (автоматичен) начин вследствие на иновативната дейност на всеки от потребителите на езика. С това състояние на нещата се свързва най-често отслабването на мотивационните отношения, на което обръща внимание Д. Охман: „*tworzone przez mechaniczne powielanie składników struktury nie zawsze są motywowane przez istniejący związek syntaktyczny, raczej przez określony typ związku*“ [създадените чрез механично повтаряне на съставките структури невинаги се мотивират от съществуващата синтактическа връзка, а по-скоро от определения тип връзка] (Охман 2004: 33).

По този начин се създават много обемни от синтактична гледна точка деривати, което е резултат от високата степен на семантичното сгъстяване на първите им компоненти и отслабването на мотивационните отношения между компонентите. Следователно в процеса на конструиране и констатиране на значението на сложните думи забелязваме участието на относителната аналогия, разбираана като психологическа тенденция към забелязване на по-съществените паралели на езикови форми в плана на съдържанието, при което тези паралели невинаги имат равностоен характер и често приемат формата на кръстосващи се серии (cross series)⁶ (срвн. Биела 1989: 112). В контекста на разглежданите композити под понятието по-съществени паралели на езикови форми в плана на съдържанието разбирам именно отслабване на семантичните отношения между компонентите на сложната дума, т.е. техния потенциален голям обем на значението като особеност, която характеризира дериватите, създадени на базата на обсъждания словообразователен модел.

В заключение бих искала да подчертая, че целта на настоящата разработка е да се представи преглед на някои избрани начини за разбиране на ролята на аналогията в словообразуването на славянските езици, особено по отношение на определена група от думи, която отделям, позовавайки се на формалните критерии за начина на конструиране на тези думи. Не представям резултати от подробен анализ, а по-скоро се опирам върху по-рано направени и публикувани изследвания върху езиковия материал от полския и българския език. Тук искам да подчертая, че виждам необходимостта от пренасочване на изследванията върху най-новите безафиксални сложни думи композити в посока участието на словообразователната аналогия в процеса на констатиране на значението им. Доколкото по отношение на самия сло-

⁶ Тук се позовавам на понятието относителна аналогия според схващането на Б. Уилър (B. Wheeler).

вообразователен модел може да се приеме, че създадените с неговото приложение езикови изрази съставляват резултат от основните психологически процеси: рутинизация, автоматизация, схематизация (Лангакер 2009: 34, 44), при уповане на механизма за аналогия, дотолкова по отношение на повечето (родствени), създадени с помощта на този модел сложни думи не може да се говори за постоянно, установено значение. Доказвам това многократно, правейки текстологичен анализ на сложните думи с избрани компоненти, както и взимайки предвид ситуационния контекст, в който се използват композитите⁷. Наред с това считам, че може да се говори за участието на словообразователната аналогия в конституирането на значението на обсъжданите композити, като се имат предвид неясните семантични отношения между компонентите на сложните думи.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамова, Осенова 2002:** Аврамова, Цв. Осенова, П. Отново по въпроса за границата между сложна дума и словосъчетание (върху материал от най-новата българска лексика). // *Български език*, 2002, кн. 2, 68 – 75.
- Биела 1989:** Biela, A. *Analogia w nauce*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1989.
- Бутлер 1986:** Buttler, D. Kurkowska, H. Satkiewicz, H. *Kultura języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986.
- Вашакова 2001:** Waszakowa, K. System słowotwórczy. // *Język polski*. Red. S. Gajda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 88 – 107.
- Вашакова 2005:** Waszakowa, K. *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2005.
- Вашакова 2012:** Waszakowa, K. O derywatach analogicznych i słowotwórstwie analogicznym. // *Sprache im Kulturkontext*. Red. Hanna Burkhardt, Robert Hammel, Marek Łaziński, Berlin: Peter Lang Verlag, 2012, 161 – 171.
- Длугош 2010а:** Długosz, N. Composita wewnątrzspółnotowe – wyrazy złożone z częścią евро- w języku bułgarskim. // *Slavia Meridionalis. Studia Slavica et Balcanica*, 2010, t. 10: Paradygmaty badawcze językoznawstwa południowosłowiańskiego, 69 – 86.

⁷ За привидната яснота на значението на сложните думи, произтичаща от формалната прозрачност на структурите, пиша между другото в: Длугош 2010а, Длугош 2010б, Длугош 2011а, Длугош 2011б, Длугош 2012, Длугош 2013, Длугош 2015а, Длугош 2015б.

- Длугош 2010б:** Длугош, Н. Прояви на културата на съкращението в медийното пространство – композитуми с компоненти еко- и био- в българския език. // *Паисиеви четения. Единадесети полско-български колоквиум*, Пловдив 26 – 30 ноември 2010, Научни трудове, том 48, кн. 1, сб. А, 2010, Филология, Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 415 – 427.
- Длугош 2011а:** Długosz, N. *Попфолкграници, попфолкпространство, попфолкпребход? – bułgarskie rzeczowniki złożone z komponentem попфолк-*. // *Progi, pasaży, granice w kulturach słowiańskich*. Red. A. Gawarecka, M. Balowski, Poznań: Wydawnictwo „Pro“, 2011, 299 – 308.
- Длугош 2011б:** Długosz, N. Bułgarskie rzeczowniki złożone z komponentem чалга-. // *Studia Slavica – Slovanské studie*, 2011, z. XV, Ostrava – Opole: Universitas Ostraviensis – Uniwersytet Opolski, 345 – 352.
- Длугош 2012:** Długosz, N. Polskie i bułgarskie rzeczowniki złożone z członami homo- / хомо- i gej- / гей- jako przejaw internacjonalizacji słowotwórstwa w języku mediów. // *Linguistica Copernicana* 2012, Nr 2 (6), 161 – 175.
- Длугош 2013:** Długosz, N. Kognitywna interpretacja najnowszych złożeń z powtarzalnym w serii wyrazów członem związanym (na przykładach z języka polskiego i bułgarskiego). // *Slavia Meridionalis. Składniowe metody w słowotwórstwie*, 2013, t. XIII, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 187 – 200.
- Длугош 2015а:** Długosz, N. *Język jako narzędzie kształtowania postaw proekologicznych – o polskich i bułgarskich złozeniach z komponentem eko- w dyskursie publicystycznym*. // *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 2015, nr 8, 333 – 348.
- Длугош 2015б:** Długosz, N. O zmianach w polskim i bułgarskim systemie słowotwórczym na przykładzie wybranych złożeń z komponentem obcym. // *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 2015, z. LXX, red. Renata Przybylska (w druku).
- Домбровска 2006:** Dąbrowska, A. Analogia i anomalia w języku i językoznawstwie. // *Efekt motyla. Humanisci wobec teorii chaosu*. Red. K. Bakuła, D. Heck. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006, 54 – 61.
- Земская 2007:** Земская, Е. А. *Словообразование как деятельность*, Москва: ЛКИ, 2007.
- Йелите 2000:** Jelitte H. Понятие аналогии в морфологии и словообразовании. // *Wortbildung: interaktiv im Sprachsystem – interdisziplinär als Forschungsgegenstand*. Red. I. Ohnheiser. Innsbruck, 2000, 71 – 86.
- Капрон-Хажинска 2005:** Karpiń-Charzyńska, I. *Derywacja ujemne we współczesnym języku polskim. Rzeczowniki i przymiotniki*. Toruń: Wydawnictwo Top Kurier, 2005.

- Кубрякова 1990:** Кубрякова, Е. С. Аналогия. // *Лингвистический энциклопедический словарь*. Ред. В. Н. Ярцева, Москва: Советская энциклопедия, 1990, 31 – 32.
- Кубрякова 1998:** Кубрякова, Е. С. Актуальные проблемы изучения словообразовательных систем славянских языков. // *Научные доклады филологического факультета МГУ*, 1998, вып. 3., Москва, 12 – 13.
- Кубрякова 2010:** Кубрякова, Е. С. Роль аналогии в порождении новых производных слов. // *Новые явления в славянском словообразовании: система и функционирование*. Ред. Е. В. Петрухина. Москва: Издательство Московского университета, 2010, 14 – 24.
- Кудра 2013:** Kudra, B. O tzw. derywacji pragmatycznej i derywatach pragmatycznych (słowotwórstwo a pragmatyka). // *Wokół słów i znaczeń IV. Słowotwórstwo a media*. Red. E. Badyda, J. Maćkiewicz, E. Rogowska-Cybulska. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2013, 13 – 18.
- Лангакер 2009:** Langacker, W. R. *Gramatyka kognitywna*. Kraków: Universitas, 2009.
- Нагурко 1998:** Nagórko, A. *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Никитина 1973:** Никитина, Ф. А. *Влияние аналогии на словообразование: (На материале родственных языков)*. Київ: Издательство Киевского университета им. Т. Г. Шевченко, 1973.
- Никитина 1986:** Никитина, Ф. А. Сложные слова и аналогия в русском языке в сопоставлении с украинским. // *Русское языкознание*, 1986, 13, 9 – 15.
- Охман 2004:** Ochmann, D. *Nowe wyrazy złożone o podstawie zdeintegrowanej*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2004.
- Писарек 2005:** Pusarek, W. Kanon polszczyzny (kondycja współczesnej polszczyzny literackiej). // *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*. Red. R. Czermińska i in., 2005, t. II, Kraków, 158.
- Роговска-Цибулска 2009:** Rogowska-Cybulska, E. O analogii słowotwórczej jako jednym z mechanizmów rozwoju leksykalnego współczesnej polszczyzny. // *Tajemnice rozwoju. Materiały z konferencji 10-12 maja 2008*. Red. Danuta Bieńkowska, Anna Lenartowicz. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, 419 – 430.
- Розентал, Теленкова 1976:** Розенталь, Д. Е., Теленкова М. А. *Словарь-справочник лингвистических терминов*, Москва: Просвещение, 1976.
- Хаинц 1988:** Heinz, A. Starożytny spór o analogie i anomalię w świetle językoznawstwa współczesnego. // *Język i językoznawstwo*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988, 26 – 35.
- Хандке 1976:** Handke, K. *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich)*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Komitet Językoznawstwa PAN. Prace Językoznawcze 81, 1976.

- Хрушчинска 1978:** Chruścińska, K. O formacjach potencjalnych i okazjonalizmach. // *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*. Red. M. Szymczak. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978, 69 – 79.
- Ядацка 2005:** Jadacka, H. *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.